

Øksens erindring

En stedfortrædende fortælling

eller hvordan man kan få sig en legekammerat

Publ. i Finn Wiedemann m.fl. red.: Mellem kontinuitet og forandring. Festskrift til Jørgen Gleerup. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2007, s. 237-245.

»Jeg er Asterix Så er du Obelix« (Jonas)

1. Omstændeligheder

Det har været vandkoldt og først på dagen befandt San Cataldo sig igen inden i en sky. Senere på dagen klarede det op og blev lidt lunere. Men det er stadig småkoldt især indendørs. Foråret er koldt i Syditalien. I klosterets celler siver nonnespøgelserne ud af de kalkede mure og lægger deres kolde benfingre om nakken på én, mens man sidder og skriver.

Forhistorier

Ved femtiden gik Stig og jeg en tur op over Scala. Helt op, hvor trapper og stier forsvinder i gusen sammen med huse og terrasser. Vi gik på tværs mod nord ad en sti lidt længere nede og fandt til sidst en brugbar sti nedad og derefter trapper igen. Vi gik ovenfra og ned i Scala, hvor vi sad på torvet det sædvanlige sted, fik en espresso og snakkede. Ad et eller andet spor kom vi ind på, hvor vi var vokset op.

Stig er en yngre professor fra Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole og ekspert i indvoldsorm og parasitter. Den slags er i sandhed interessante væsener. Der er saftige fortællinger i dem, også når han, som det er hans job, omsætter dem i tællinger. Krybene er lige så nødvendige for os og verden, som fortællinger er. Vi kunne ikke leve uden, ligesom det kan

være dødsens farligt at leve med dem i sig. Så vi kom fint ud af det sammen og løb os til varmen op og ned ad de tusindvis af trapper – 1600 trin ned til Amalfi, 2200 op til madonnaen på bjerget. Det var der, vi kom fra.

Han er vokset op i Sorgenfri ved sø og skov, hvor han har været spejder langs Mølleåen. Grøn spejder. Jeg fortalte om landspatruljekonkurrencen, som vi var med i og ikke kunne vinde på grund af de der småprofessionelle Hørsholmspejdere.

Vi kom så ind på Dronninglund, hvor jeg er vokset op, og som Stig også kender. Han og konen har familie der, i et nyt kvarter oppe ved Slottet. De er læger, den ene på sygehuset, den anden i Ålborg. Så jeg gik lige erindringsvejen om ad vores nabo overlægen og min indlæggelse som syvårig på sygehuset. Stig og konen har desuden en bekendt, som hedder Agnete, og som ser skidegodt ud. Virkelig. Hun kommer fra Dronninglund og taler trods det næsten som Margrethe. Stig gengav diktionen og grinede. Selvom hun altså kommer deroppe fra, kender han ikke nogen anden, der taler mere udpræget med den der højkøbenhavnske accent. Hun kunne vist næsten være på min alder, men nok alligevel det par år yngre, som gør, at jeg ikke kunne komme i tanker om nogen Agnete fra dengang, men det vrимlede jo også med skønne piger i den by i de år,

dengang. Stig husker ikke, hvad hun hed til efternavn oprindeligt, eller ved, hvor hun boede som barn i Dronninglund. Hvem kunne have været så snobbede i Dronninglund dengang? Eller måske være kommet fra København? For hun må jo nærmest have haft den tone med hjemmefra.

Jeg kom til gengæld forbi historien med den hovedløse hanekylling, der løb og sjaskede ind i den hvidkalkede mur på Per Lineels fars gårdsplads. Siden gik vi op for at nå middagen.

Nok en forhistorie

Efter middag sad vi som vanligt i stuen med kaffe. Der var kaminvarme. Også i aften kom der en flok vitser og anekdoter over bordet. Mads har et godt lager. Han er måske ikke den store fortæller, men han er god til at aktivere dem i situationen. Han snupper dem ikke af, men kan få dem til at stå der. Han er selskabsfortæller og en god én af slagsen. En gesvindt lille juraprofessor med alle jern i ilden og fyldt med ufarlige fortællinger, selvom det, der er i dem, kan være skrappt nok.

De fleste tog ret hurtigt til Ravello for at høre en koncert, mens jeg gik ned for at skrive lidt og læse lidt og få sovet tidligere end i går, hvor jeg skrev lidt for længe og blev gennemfrosset, da nonnerne rigtig fik fat.

Før søvnen greb én, sivede nonnerne tilbage i murene for en kort bemærkning. Jeg læste i Inger Christensens essaysamling *Hemmelighedstilstanden*, som har været til god gavn med et par artikler om talssystemer, tællinger og poesi. Essayet, som jeg troede, jeg nemt kunne læse mig i søvn på, var »Vores fortælling om verden«. Det gik sådan set fint nok med det. Jeg kunne ikke rigtig samle mig om det; læste det

samme afsnit om og om igen nogle gange. Men da jeg nok engang læste en sekvens om Canetti, så fik nonneriet nok færtten igen:

– på alt det der har fået os til at undres, det vi husker uden at vide det og som får os til at ønske og håbe, det vi elsker, tilbyder og indgår i.

Inger Christensens skrift er som det ses noget slap i det her, ikke så mærkeligt, at tankerne spadserede andre steder hen og spøgelseerne kom krybende. Man hører Inger Christensens stemme i det, når den, som det ind imellem sker, bliver en karikatur af sig selv, mens den ellers, når det er godt, har lige præcis »det« i sig. Citatet fortsætter:

– Men også det vi hader. Og det at vi hader, det at vi kan ødelægge og dø. Og dræbe.

Sådan fortsætter artiklen for så vidt med at postulere sig frem. Den kommer ikke rigtig nogen steder hen. Men så stod der noget, der ved anden eller tredje læsning alligevel begyndte at gnave, og fik én til at reagere mere fokuseret. Hvad det så end var. Der var noget som ville ud af muren. Læste det nok en gang lysvågen:

– Et sted i første bind af sine erindringer, i »Faklen i øret«, fortæller Canetti, hvordan han i dagevis, i Frankfurt, opsøgte Rembrandts billede »Samson blindes«, for at lære sig selv at kende. På billedet ser man to soldater stikke Samsons øjne ud, mens Dalila, der har hyret soldaterne, triumferer i baggrunden.

Så vidt ingen tænding. Samme skure. Men da jeg nok engang læste det følgende di-

rette citat af Canetti, opdagede jeg, hvad det var, der var ved at gnave sig frem. Det følgende gjorde udslaget:

– Af dette billede, som jeg ofte stod foran, lærte jeg, hvad had er. Jeg havde tidligt følt det, alt for tidligt, fem år gammel, da jeg ville slå min legekammerat ihjel med øksen...

Det var det, der kradsede på hjerneskallen indefra. Måske er det, som gør forskellen, at Canetti bruger bestemt form, »øksen« frem for at skrive »en økse«, hvad jeg faktisk skrev her i første omgang efter hukommelsen. Jeg så alligevel efter i bogen. Der stod med en H.C. Andersensk præcision »øksen«.

Måske var det den økse, der hakkede på indefra og ville slå sig ud. Det var temmelig ubehageligt og noget tåget. Jeg vidste i det samme, at det var forbundet med, at jeg ville slå en kammerat ihjel med øksen, men også, at min mor greb mig i armen. Jeg huskede også, at jeg slog øksen ned i den sandede jord i fortovet og huskede tilmed en klam sivende blågrå farvning af sceneriet. Andet end lige det var ikke til at komme på. Resten var spærret inde som i et lukket rum inden for kraniets blåfrosne mure uden at kunne sive ud. Samtidig mærkede man, at der lå en erindring og gnavede, som havde været livfuld sidste gang, den havde været aktiv. Måske for tyve år siden, og som var en af de erindringer, som ellers havde været disponibel og i beredskab for fortællen, og som for længst var gået i fortælling. Det var en erindring, der i ét hug gav et narrativt koncentrat af, hvad der kan være på spil med en barndom, et omdrejningspunkt af en anden art end Canetti's aktiverede erindring.

Men hvad var det? Var det Orla, jeg ville slå ihjel? Eller hvad? Hvem? Hvor var det, jeg skulle hen, da min mor greb mig? Jeg måtte have hentet øksen i kulkælderen. Hvorfor var det, han skulle slås ihjel? Det var en han, og det var en kammerat. Hvor gammel var det, jeg var? Sikkert på Canetti's alder?

Øksen er stor, meget stor og slæbende tung. Det var længe før jeg kom i skole. Jeg sanser halvvejs mig selv som lille, i korte grå bukser, et ærme, en ternet skjorte. Min mor, der tager mig i armen. Jeg må have slidt mig fri og fået øksen svunget op og hugget i jorden. Det er tåget stadigvæk, mens jeg skriver det her. Det er som at være spærret inde og indesluttet i et klaustrofobisk mentalt rum. Jeg ved samtidig, at jeg har erindret det forud for fuldt udtræk. Nu er det væk, som var der trykket på delete-tasten; på det nærmeste en panikagtig lammelse i erindringsevnen.

Det hugger i det, mens man samtidig sanser, at der allerede dengang var en mental fordobling i min forholdsmåde i situationen, mens det skete. Jeg husker fra dengang, at vreden var gået af mig, at den på engang var der, men også var postuleret. Jeg kunne hugge med øksen nu, fremvise vrede demonstrativt, fordi jeg alligevel var på den sikre side. Min mor havde fast greb i mig. Måske var der nu rum for at vise mig for nogen, mig selv? Men hvem? De to tøser, der stod og så på?

Her var det så, at jeg tændte for maskinen og fik et nyt dokument frem. Da jeg gav filen navn og skrev, havde jeg allerede husket. Erindringen sivede bare ligeså stille ud og kom frem. Da jeg satte mig til at skrive, var erindringen kommet igennem.

Hvad jeg har prøvet at indkredse tog nogle korte øjeblikke af panik og reak-

den side af Torps mark. Måske var mig og Orla begyndt på at være sammen. Måske var vi blevet sure på hinanden. Måske havde vi ligefrem været oppe at skændes og truet hinanden eller noget. Måske var vi begyndt på at banke hinanden og ikke kommet nogen vegne. Og nu ska du fandme nok få. Og så har vi måske skaffet forstærkning. Eller noget. Måske har det slet ikke noget med mig og Orla at gøre. Men det fik det. For han var der. Han var med i det. Det kom jeg også i tanker om, da jeg begyndte at skrive på selve historien. Jeg så ham stå der. Han var der.

I hvert fald så kom jeg gående sammen med Lene og Åse på fortovet nede ved Torps Mark forbi Snedkeriet.

Åse og Lene, det var nogen tøser, vi altid legede med oppe fra vores ende af vejen. Der var næsten kun tøser, men Vita gad vi ikke have med; hun sladrede altid. Og engang ville hendes mor have min mor til at gi mig nogen tæsk, fordi mig og Åse havde smurt hende ind i noget tjære, som vi havde fundet, og som hun selv ville have på kjolen for at få den stribet. Hun fik noget i håret, og så fik hun fingrene i det, og så hylede hun. Hun hylede altid, og så kom hendes mor. Og så var der altid nogen, der skulle have haft nogen tæsk, men hun gjorde det aldrig selv. Og det var heller aldrig tøserne, der skulle bankes. Men min mor gad ikke høre på hendes hyl. Hun sagde, at de var to alen ud af et stykke. Al den hyl op for ingenting. Jeg har nu aldrig hørt Vitas mor hyle rigtigt ligesom Vita. Men derfor kan hun jo godt have gjort det, når børnene ikke hørte det. De voksne havde så meget med det der, at børnene ikke hørte det; eller: »Hold nu op! Det skal børnene ikke høre på«. Den slags. Så måske hylede hun, alligevel, når vi ikke hørte det.

Eller måske turde hun ikke hyle for Ingeborg. Det var en gammel kone, som også var heks, når hun var inde i sit hus, og der ikke var nogen. Hun ejede det hus, hvor Lene og hendes far og mor og storesøster boede ovenpå, ved siden af vores. Hun var gammel, så gammel at hun ikke bare var rynket; hun var nærmest runken. Og krumbøjet og støttede sig til sin stok, der var sort med et mærkeligt damehåndtag. Og så gik hun med en lang sort kjole, der var helt tyk i det ned til jorden, så man næsten aldrig ku se de underlige sko med spænder, hun gik med. Og sådan en trøje over. Hun havde altid et sortagtigt tørklæde om hovedet. Hver morgen kom hun ud af køkkendøren med stokken i den ene hånd og pispotten i den anden; den var af porcelæn med blå blomster på, og så gik hun hen til en række rabarber, hun havde, og smed pis på dem. Og gik ind igen. Hun havde altid en masse rabarber om sommeren. Hun råbte altid efter min mor, at hun sku komme og få nogen rabarber. Nogle gange havde hun også lavet rabarbergrød, som hun sku have. Min mor gik altid derover. Men vi fik nu aldrig rabarbergrød de dage. Min mor sagde de lugtede for meget af pis, og man vidste aldrig, hvad de havde været i, men at hun mente det godt. Og så gik hun over med aftensmad til hende.

Hun havde også tørklæde om hovedet, når hun var inde i sit køkken, men det var anderledes. Og det var helt mærkeligt. Det var sådan et lyst ét med blå striber og mere tyndt i det. Det var, når vi skulle have vafler inde i hendes køkken. De var altid kolde, og så ku vi ikke li dem, men så tog vi dem med ud, og så ku hun ikke se, at vi ikke spiste dem. Køkkenet var ellers det eneste sted, hun havde varme fra komfuret. Inde i hendes stuer var der altid

koldt. Men der var en masse mærkelige møbler og billeder og figurer og sådan noget og et stort ur.

Hun råbte også nogen gange efter min far. »Heeenning«, råbte hun og så skulle han komme. Det var når han gik i haven og var på jagt efter de skvalderkål, han sagde kom væltende ind ovre fra hendes have. Men han blev alligevel ved med at gå og grave dem op det ene år efter det andet. Nogen gange prøvede han at lade som om han ikke hørte hende, men hun blev ved med at råbe efter ham. Og så gik han gennem hækken. Og ind i køkkenet. Nogen gange var det, hvis hun havde lavet suppe, og så havde han en krukke med hjem. Men vi fik det aldrig til aftensmad.

Hendes have var et godt sted; der var langt græs, skvalderkål og buske og brændenælder, hindbær og store træer og en masse skrammel og ben og jern, som vi samlede sammen og solgte til Trygsø, jernhandleren, der kom forbi en gang imellem på sin ladcykel og råbte op om: Gaaaammelt jern. Been. Købs. Så fik vi nogen øre for det efter vægt, men det var nok til, at vi ku få slik for det, efter at de var begyndt med pinocchio-kugler oppe ved slikmutter. Det var Louis'es mor. Louis var et underligt navn. Men han var god nok og gik i min lillebrors klasse, og så ku han blive hidsig. Det var altid godt at have en eller to af dem med.

Haven var skummel nogen steder længere nede og underlig klam, og de ben dér kunne blive ret sære de steder. Og når vi var dernede, og man så op på hendes vinduer derfra, så var det ligesom de blev flydende i glasset, og der var noget helt andet inde bagved; og man så somme tider nogen bevæge sig der inde i det. Hun havde også en kat. Og så snakkede vi tit om, at der måske alligevel var en heks og sådan.

Og hver gang vi fik læst de der historier om Hans og Grethe og det, så så vi altid, at heksen var ligesom Ingeborg. Bare mere ond i det og med vorter. Og vi blev bange for at gå op til hende, hvis hun råbte til os om at komme, og hun havde vafler. Men ellers var der ikke noget. Men måske var der en heks derinde de gange.

Men vi kom altså gående nede ved Torps Mark. Mig og Åse og Lene. Og jeg ved, at jeg havde nogle ledninger med, og at der var den slags stik på dem, et sort og et rødt, som blev stukket ind i radioen. Det var for at sætte elektrisk stød til Egon eller måske Orla, måske dem begge to. Det var gode våben. Og vi gik og snakkede, sikkert om hvordan de skulle få. Måske om, hvordan vi ku pine dem ved at sætte elektrisk strøm til dem, hvis de begyndte på noget. Ingen grænser for, hvor nemt man fik dem klareret. Jeg har sikkert gået og spillet godt op.

Da vi er lige ud for det stykke, hvor Torp havde kartofler øverst oppe på marken. Springer Egon op mellem kartoffeltoppene. De var høje helt op til midt på livet. Han har en støbejerns seksløber i hånden. En af dem de lavede nede på støberiet, som de lige var begyndt at sælge oppe ved isenkræmmeren, og som alle drenge i byen gik og plagede om eller allerede havde købt, hvis de havde solgt jern og ben nok, men det var mest de store.

Egon springer lige på og knalder mig en på siden af hovedet med revolveren. Og det gør ondt. Han har en trøje på, der er rød som rust. I det samme ser jeg Orla stå deroppe mellem kartoflerne. Om han griner eller ser slukøret ud, kan jeg ikke sige, men han står der.

Så løber jeg. Der er langt. Og jeg har sikkert en hoben flerfordoblede tanker undervejs. Er ydmyget. Græder velsag-

tens. Ondt gør det. Forrådt. De er feje. Vild og vred, og husker noget rødt flimmer omkring. Og sandet i fortovet og grønne kamilleurter. Ledningerne i hånden. Og Orla har været med til at ligge på lur efter os.

Og så er jeg i kælderens med de sorte grå koks og huggeblokken til optændingsbrændet, hvor øksen sidder og får den vredet løs og haler den efter mig ud ad havegangen. Jeg er nået ud på fortovet, da min mor griber mig i armen. Jeg får rykket mig halvt løs og hugget øksen ned i sandet. Det er løst og gulligt og giver en underlig blød og døv rekyl i øksen.

Her kunne historien sluttet med at sige, at fra den dag legede jeg ikke med tøser længere. Men det ville sikkert være løgn. Det ved jeg, det er, men på den anden side overgik jeg på den tid til drengeflokken. Mig og Orla havde gennem hele drengesiden et ubrydeligt venskab, var altid sammen og holdt sammen. Hvordan vi fik det i stand efter den omgang – for det var vist alligevel Orla øksen gjaldt – husker jeg ikke.

Ej heller, hvordan det var med Egons indblanding i historien, ud over at han siden hen var med som én, der kom og gik og mest gik sine egne veje, men vi kunne altid regne med ham. Han var god at have med.

3. Tilbagekomst

Hvad jeg tror at huske er, at nok gjorde jeg mig hidsig over at blive holdt tilbage, men at der samtidig var en befrielse i at blive det, frem for at skulle beherske sig eller slå til på egen regning og risiko. Jeg kæftede sikkert op, hylede og skreg og prøvede at rykke mig fri, men jeg har en fornemmelse af, at jeg samtidig var glad og på nippet til at bryde ud i latter over, at frygten ikke styrede længere, og at man ikke var nødt til at lade vreden råde og regere. Hvad ved man? Hvad er det man husker?

I det mindste var jeg ikke så bange for at risikere nogen på skallen efter den omgang eller så bange for mig selv.

Det rigtig grimme var måden, erindringerne kunne få sig til at ligge i med nonnespøgelserne og lave kuldslåede spørgelsesbørn på dem. Fandens til mylder det kunne være blevet til. Man kan ikke sige sig helt fri af skræk for den sag. Måske er det ikke sidste gang man må lyve sig til det.

Lad Canetti få det næstsidste ord:

Men en viden om det følte har man endnu ikke, det må først træde frem for ens øjne, hos andre, for at man kan erkende det. Virkeligt bliver først det erkendte, som man forinden har oplevet. Uden at man kan benævne det, hviler det først i år, så står det der pludseligt som billede, og det, der overgår andre, skabes i én selv som erindring: nu er det virkeligt.

– Men holder den nu også?

Spor

En dag er Jakob faldet i ulykkelighed. Den er dyb og går gennem gråd da den løser sig. Hindsides gråd og ulykke er der et sted. Ud af stilheden der siger han:

– Jeg kan huske ham Henrik fra da jeg gik i børnehave. Vi gravede engang en sten ned ved stakittet sammen. Den ligger der måske endnu. Jeg så ham engang ude i Gellerupcentret. Det var da jeg gik i tredje klasse. Det var ham. Hans mor lignede osse.

(Publ. i Information, 9. december 1982)